

Adam KRZYWAŹNIA, Janusz OCIEPKA

POLITECHNIKA WROCŁAWSKA

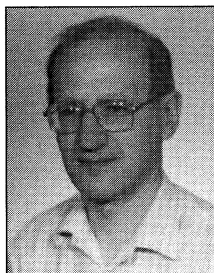
WYDZIAŁ ELEKTRONIKI

WYDZIAŁOWY ZAKŁAD MIERNICTWA I SYSTEMÓW POMIAROWYCH

Błędy dyskretyzacji sygnału w szczególnej metodzie cyfrowej detekcji fazoczułej - wyniki symulacji komputerowej

Dr inż. Adam KRZYWAŹNIA

– jest adiunktem w Zakładzie Wydziałowym Miernictwa i Systemów Pomiarowych Politechniki Wrocławskiej. Członek Stowarzyszenia Elektryków Polskich.

Dr inż. Janusz OCIEPKA

– jest adiunktem w Zakładzie Wydziałowym Miernictwa i Systemów Pomiarowych Politechniki Wrocławskiej. Członek Stowarzyszenia Elektryków Polskich.

Streszczenie

W pracy rozważano szczególny przypadek pomiaru składowych ortogonalnych sinusoidalnego sygnału pomiarowego metodą cyfrowej detekcji fazoczułej. Metoda ta charakteryzuje się tym, że informację pomiarową uzyskuje się w wyniku próbkowania synchronicznego cztery razy w okresie sygnału, co zdecydowanie upraszcza algorytmy obliczeniowe składowych ortogonalnych. Badano średniokwadratowe błędy amplitudy i przesunięcia fazowego w zależności od warunków kwantowania i uśredniania wyników, posługując się metodą symulacji komputerowej. Badania wykazały, że w zakresie małych poziomów szumu występują optymalne warunki kwantyzacji, ponieważ wtedy uśrednianie wyników z wielu serii pomiarów powoduje najbardziej efektywne zmniejszanie błędów średniokwadratowych. Ogólnie zmniejszanie błędów w wyniku uśredniania zachodzi odwrotnie proporcjonalnie do pierwiastka kwadratowego z liczby pomiarów.

Abstract

Quantization errors in a particular method of measurement of orthogonal components of sinusoidal signals by the means of a digital phase-phase sensitive detection system are presented. The method of measurement is based on synchronous sampling four times in a period of the measuring signal. Root-mean square errors of amplitude and phase were investigated by the use of computer simulation method. It has been shown that the optimal conditions for signal quantization occur in a presence of relatively small noise, namely approximately 0.5 LSB, when the averaging of samples becomes most effective.

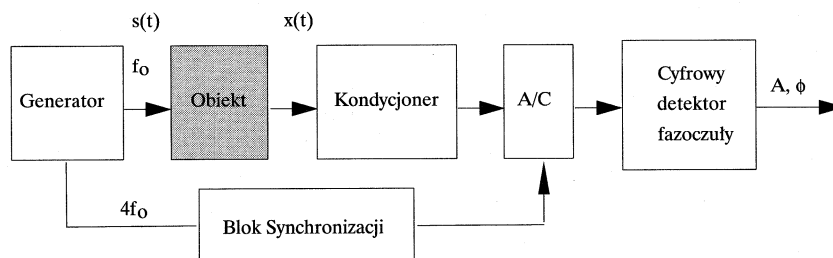
Wstęp

Przedmiotem opracowania jest przedstawienie wyników symulacyjnej analizy cyfrowego detektora fazoczułego. Systemy działające według zasady detekcji fazoczułej znajdują szerokie zastosowanie w technice pomiarowej ze względu na korzystne właściwości, zwłaszcza odporność na zakłócenia o charakterze szumu losowego [1]. Z tego powodu systemy te nadają się do pomiarów sygnałów o stosunkowo małych wartościach w porównaniu z szumami i mogą być stosowane do współpracy z rozmaitym rodzajem czujnikami, np. imitacyjnymi i impedancyjnymi [2]. Duże znaczenie praktyczne mają systemy detekcji fazoczułej, w której wykorzystuje się częstotliwość próbkowania czterokrotnie większą od częstotliwości sygnału, tj. $f_s = 4f_0$ [3]. Z właściwości dyskretnego przekształcenia Fouriera wynika wówczas szczególnie prosta postać rachunkowa tego przekształcenia, w którym ciągi współczynników w obliczeniach części rzeczywistej i urojonej przyjmują tylko wartości +1, -1 lub 0 (przypadek ten w literaturze nazwano całko-

witoliczbowym przetwarzaniem cyfrowym [4]). W pracy badane będzie zasadniczo zagadnienie niedokładności wyznaczania amplitudy i kąta przesunięcia fazowego harmonicznego sygnału pomiarowego, poddanego przetwarzaniu analogowo-cyfrowemu w obecności szumu zewnętrznego. Zakłada się, że wielkościami mierzonymi są amplituda i kąt przesunięcia fazowego tego sygnału i są one wyznaczane na podstawie zbioru próbek uzyskanych w wyniku próbkowania równomiernego zsynchronizowanego z sygnałem pomiarowym. Sygnał pomiarowy jest próbkowany 4 razy w okresie, a uzyskane zbioru próbek poddawane są uśrednieniu w celu poprawienia dokładności wyniku. W systemie tym występuje zatem zwiększanie dokładności pomiaru kosztem wydłużania czasu pomiaru.

Cyfrowy detektor fazoczuły

Strukturę cyfrowego systemu pomiarowego z detekcją fazoczułą przedstawiono na rys. 1. Sygnał testujący ma postać $s(t) = A_s \cos[2\pi f t + \phi_s]$, natomiast sygnał pomiarowy wyraża się wzorem $x(t) = A(t) \cos[2\pi f t + \phi(t)]$, gdzie $A(t)$, $\phi(t)$ są wolnozmiennymi funkcjami czasu (w porównaniu z częstotliwością sygnału $x(t)$). Sygnał odniesienia $r(t)$ do detekcji fazoczułej ma częstotliwość $4f_0$ i jest zsynchronizowany z sygnałem testującym. Informację pomiarową uzyskuje się z wartości amplitudy $A(t_i)$ oraz przesunięcia fazy $\phi_c(t_i) = \phi(t_i) - \phi_0$, gdzie t_i oznacza moment pomiaru, a ϕ_0 jest własnym przesunięciem fazowym toru pomiarowego. W wyniku próbkowania sygnału cztery razy w okresie uzyskuje się zbiór próbek $\{x_0, x_1, x_2, x_3\}$, który następnie podlega przekształceniu Fouriera ze współczynnikami $H_1 = \{1, 0, -1, 0\}$ w kanale części rzeczywistej i $H_2 = \{0, 1, 0, -1\}$ w kanale części urojonej:

Rys. 1. Schemat blokowy systemu do pomiaru amplitudy i przesunięcia fazy z $f_s = 4f_0$

$$\begin{aligned} \text{Re} &= x_0 - x_2, \\ \text{Im} &= x_1 - x_3 \end{aligned} \quad (1)$$

W celu poprawienia dokładności przekształcenia stosuje się uśrednianie zbiorów próbek z K okresów, przy czym dużą rolę w tym procesie odgrywa szum zewnętrzny. W przypadku idealnego kwantyzera występują deterministyczne zależności pomiędzy błędami kwantowania i sygnałem pomiarowym, wobec czego uśrednianie nie poprawiało by dokładności. Wprowadzenie szumu zewnętrznego powoduje zmniejszenie korelacji pomiędzy sygnałem $x(t)$ a błędami kwantowania w idealnym kwantyzersze, a w rezultacie, przy określonych wartościach szumu, zmniejsza wynikowy błąd przekształcenia. Z teorii wiadomo, że jeśli założy się losowy charakter błędu kwantowania, to przy przetwarzaniu sygnału harmonicznego, przy pełnym wykorzystaniu zakresu przetwornika a/c stosunek mocy sygnału do mocy szumu F_{qc} w dziedzinie czasu opisuje wzór [3]:

$$F_{qc} = (1.76 + 6.02 N) \text{ dB}, \quad (2)$$

gdzie N jest liczbą bitów przetwornika analogowo-cyfrowego.

W przypadku cyfrowego detektora fazoczułego z synchronicznym próbkowaniem nie są jednak spełnione warunki losowości błędu kwantowania wymagane we wzorze (2), wobec czego ma on znaczenie orientacyjne. Dodając do sygnału zewnętrzny szum o odpowiednio dobranym poziomie (tzw. dither) można wprowadzić losowość w procesie kwantowania, ale wówczas wzór (2) w ścisłym znaczeniu nie obowiązuje. Z drugiej strony, zastosowanie uśredniania w dziedzinie transformat fourierowskich polepsza stosunek sygnał/szum F_{qsr} w rozważanym systemie według następującej zależności [3]:

$$F_{qsr} = \{1,76 + 6,02 [N + \log_4(\frac{f_s}{2B})]\} \text{ [dB]}, \quad (3)$$

gdzie F_{qsr} jest stosunkiem mocy zawartej w składowej sygnału do mocy szumów w dziedzinie częstotliwości, B oznacza szerokość pasma po uśrednieniu próbek widma (wynika ona z szybkości przepływu danych po uśrednieniu), f_s - częstotliwość próbkowania. W przypadku cyfrowego detektora fazoczułego o strukturze jak na rys. 1, jeśli sygnał wyjściowy jest mierzony w stanie ustalonym (nie ma chwilowych zmian $A(t)$ i $\phi(t)$, czyli są to wielkości stałe na relatywnie długich odcinkach czasu), to wartości B mogą być teoretycznie bardzo małe. Wynika to stąd, że w takich warunkach uśred-

nianiu może podlegać dowolnie duża liczba wyników. W celu dokładniejszego zbadania procesów zachodzących w rozważanym systemie cyfrowego detektora fazoczułego zdecydowano się zastosować technikę symulacji komputerowej [5].

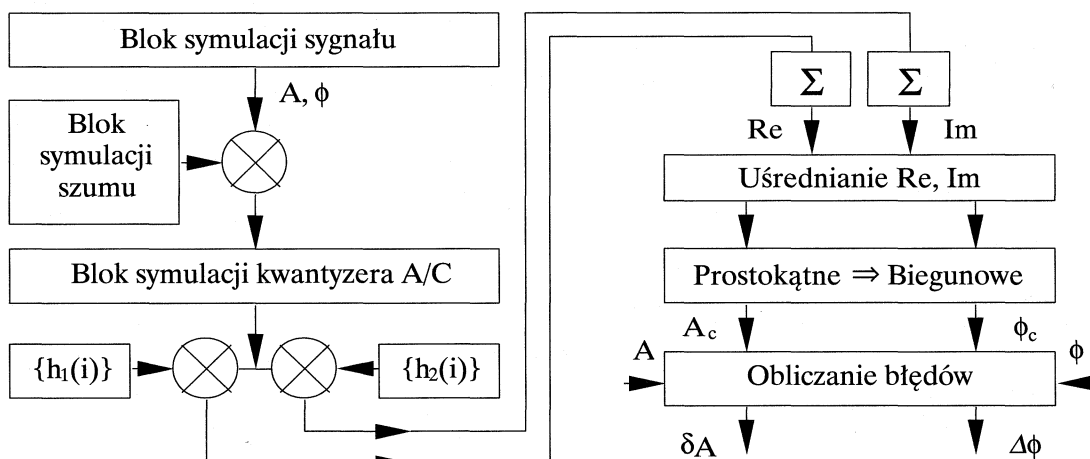
Badanie błędów cyfrowej detekcji fazoczułej metodą symulacji komputerowej

Strukturę systemu podlegającego symulacji przedstawiono na rys. 2. Zawiera on wszystkie bloki reprezentujące realny system cyfrowej detekcji fazoczułej, uzupełnione o blok symulacji sygnału testującego.

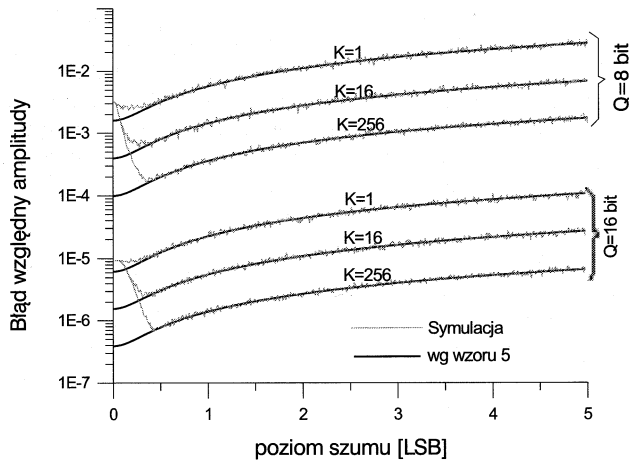
Właściwości szumowe badano za pomocą bloku generującego addytywny szum losowy o zadanych charakterystykach. Założono, że wielkościami wyjściowymi są: amplituda A_c i kąt przesunięcia fazowego ϕ_c , uzyskane w wyniku uśredniania zadanej liczby realizacji. Do określenia właściwości metrologicznych tego typu pomiaru opracowano program komputerowy symulujący wpływ podstawowych czynników występujących w tym procesie. W szczególności uwzględniono rozdzielczość przetwornika analogowo-cyfrowego Q , poziom zewnętrznego szumu U_s o różnych funkcjach rozkładu gęstości prawdopodobieństwa (gaussowski, równomierny), warunki uśredniania sygnału cyfrowego (K - liczba okresów sygnału pomiarowego, w którym dokonuje się pomiaru). W generacji harmonicznego sygnału testującego uwzględniono kąt przesunięcia fazowego. Amplituda tego sygnału była automatycznie dostosowywana do zakresu przetwornika w taki sposób, aby wartość międzyszczytowa była równa zakresowi przetwornika.

Program symulujący działanie systemu składa się z następujących modułów:

- moduł generacji sygnału testującego, w którym wytwarzano cyfrowy sygnał sinusoidalny o zadanych parametrach (amplituda i kąt przesunięcia fazowego) w postaci zbioru próbek o pomijalnym błędzie,
- moduł generacji szumu, w którym wytwarzano cyfrowy sygnał losowy reprezentujący szum addytywny; generowano dwa rodzaje szumu o gaussowskim i równomiernym rozkładzie gęstości prawdopodobieństwa amplitudy,
- moduł przetwornika analogowo-cyfrowego, w którym symulowano kwantyzator idealny o różnej rozdzielczości,
- moduł obliczania i uśredniania składowych ortogonalnych sygnału pomiarowego, który realizuje podstawową operację obliczeniową systemu,

Rys. 2. Schemat funkcjonalny symulacji systemu według rys.1

Rys. 3. Wpływ szumu addytywnego U_s na średniokwadratowy błąd pomiaru średniej amplitudy ΔA dla różnej liczby uśrednianych okresów K i dla dwóch rozdzielczości kwantyzera Q .

– moduł przekształcania wyniku i obliczania błędów, który przedstawia wyniki w postaci biegunowej i oblicza błędy wyznaczenia amplitudy i fazy.

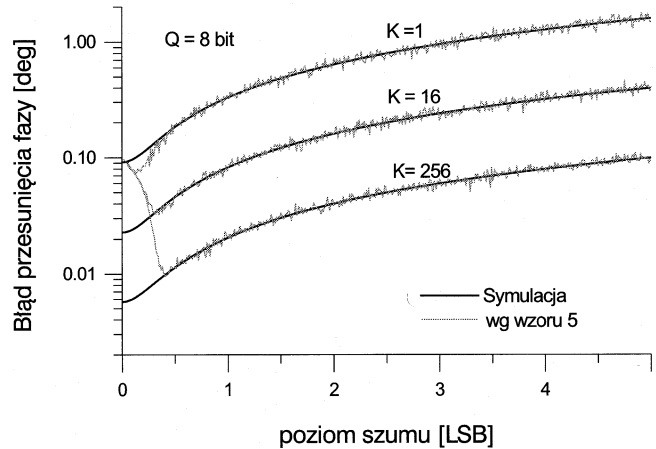
W celu uzyskania wiarygodnego obrazu badanego zjawiska wykonano wielokrotne powtórzenia wybranego algorytmu symulacji (zazwyczaj rzędu kilkuset razy), a otrzymany zbiór realizacji stanowił podstawę do dalszej analizy statystycznej.

Przykładowe wyniki symulacji

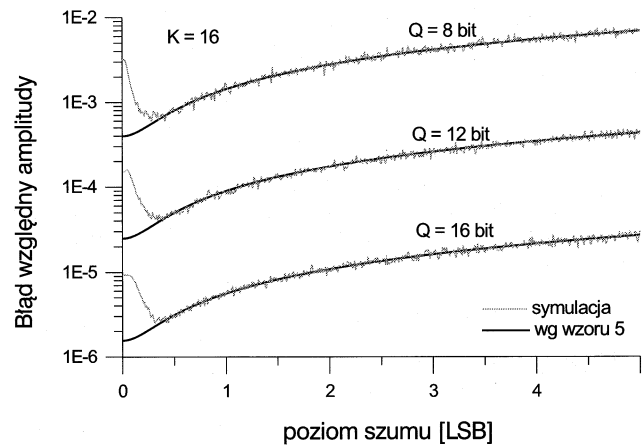
Cyfrowy sygnał losowy reprezentujący addytywny szum o gausowskim rozkładzie gęstości prawdopodobieństwa amplitudy uzyskiwano jako sumę z kilkudziesięciu losowo wybranych wartości z zadanego przedziału o równomiernym rozkładzie gęstości prawdopodobieństwa [5]. Jak wiadomo, obecność zewnętrznego szumu powoduje zmniejszenie korelacji pomiędzy próbkowanym sygnałem a błędami kwantowania i w efekcie zmniejszenie wyników średniokwadratowych błędów pomiaru średniej amplitudy ΔA i średniego przesunięcia fazowego $\Delta\phi$, co odbywa się oczywiście kosztem wydłużenia czasu pomiaru. Efekty te widać na rys. 3 i rys.4, przedstawiających zależności średniokwadratowych błędów ΔA i $\Delta\phi$ w funkcji wartości skutecznej szumu (Uwaga: poziom szumu odnosi się tu do wartości skutecznej szumu, znormalizowanej względem ziarna kwantyzera, którego wartość oznaczono jako LSB). Przy braku zewnętrznego szumu ($U_s = 0$) nie występuje efekt uśredniania, a wartości błędów ΔA i $\Delta\phi$ mają charakter deterministyczny i zależą silnie od początkowego przesunięcia sygnału ϕ . Dodanie szumu o wartości pośredniej (U_s około 0,2LSB) powoduje zmniejszanie błędów pomiaru jedynie w ograniczonym zakresie uśredniania (do około 16 uśrednianych okresów). Przy poziomie szumu większym od 0,4LSB występuje efekt zmniejszania się błędów wraz ze wzrostem liczby uśrednianych okresów K , lecz wartości tego błędu są większe niż przy poziomie optymalnym 0,4 LSB. Z rys. 3 i 4 wynika, że wzrost szumu powoduje zawsze wzrost wartości błędów ΔA i $\Delta\phi$, ale można te błędy zmniejszyć stosując uśrednianie (parametr K , oznaczający liczbę okresów, w których następuje uśrednianie składowych ortogonalnych). Okazało się, że do otrzymanych wyników ΔA i $\Delta\phi$ z dobrą dokładnością stosuje się związek znany z literatury [6]:

$$\Delta\phi = \arcsin \Delta A \quad (4)$$

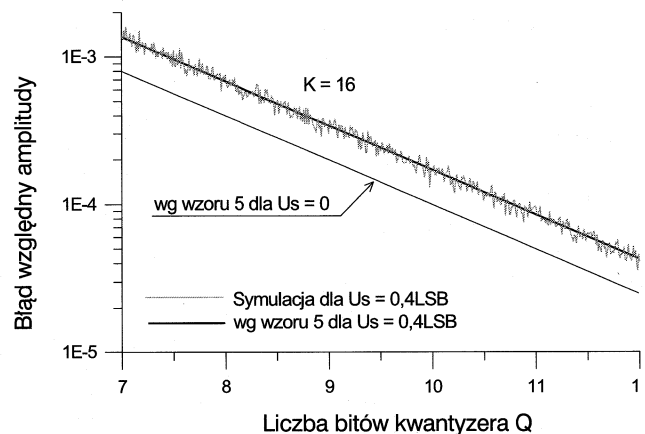
Krzywe $\Delta A = f(U_s)$ pokazane na rys.5 obrazują zależność błędu ΔA od rozdzielczości kwantyzera przy $K = \text{const} = 16$, z których

Rys. 4. Wpływ szumu addytywnego U_s na średniokwadratowy błąd pomiaru średniego przesunięcia fazowego $\Delta\phi$ dla różnej liczby uśrednianych okresów K i 8-bitowego kwantyzera

Rys. 5. Wpływ szumu addytywnego U_s na średniokwadratowy błąd pomiaru średniej amplitudy ΔA przy różnej rozdzielczości kwantyzera Q i przy uśrednianiu za 16 okresów

Rys. 6. Wpływ rozdzielczości kwantyzera Q na średniokwadratowy błąd pomiaru średniej amplitudy ΔA dla różnych poziomów szumu addytywnego przy uśrednianiu wyników za 16 okresów

wynika, że przy małym poziomie szumu ($0,4\text{LSB} < U_s < 2\text{LSB}$) możliwe jest osiągnięcie średniokwadratowego błędu pomiaru δA na poziomie 0,001% przy stosowaniu kwantyzera 16-bitowego i umiarkowanej liczbie uśrednień.

Znaleziono ogólną zależność opisującą błąd δA w rozważanej metodzie jako funkcję poziomu szumu i rozdzielczości kwantyzera w postaci:

$$\delta A = \frac{\sqrt{\frac{2}{K} (U_s^2 + 1)}}{2^Q} \quad (5)$$

gdzie U_s oznacza wartość skuteczną szumu, wyrażoną w odniesieniu do ziarna kwantyzera, Q liczbę bitów kwantyzera, K jak poprzednio liczbę okresów, w których następuje uśrednianie. Rys.6 obrazuje zależność błędu δA od rozdzielczości kwantyzera przy $K=16$ i $U_s=0,4\text{LSB}$ w porównaniu z oszacowaniem błędu otrzymanym z zależności (2) przy uwzględnieniu uśrednienia (z czterech próbek) związanego z przejściem do dziedziły częstotliwości – prosta opisana parametrem $U_s=0$.

Teoretycznie można uzyskać dowolny stopień zmniejszenia średniokwadratowych błędów pomiaru w wyniku uśredniania. W praktyce ten efekt zostanie ograniczony rzeczywistą liniowością przetwornika analogowo-cyfrowego oraz dopuszczalną długością czasu trwania pomiaru. Zastosowanie przetwornika analogowo-cyfrowego o większej rozdzielczości daje oczywiście wzrost dokładności, jednak nie zawsze takie rozwiązanie jest możliwe z uwagi na cenę i złożoność układu.

Wnioski

W pracy przedstawiono wyniki symulacyjnej analizy cyfrowej metody pomiaru składowych ortogonalnych sygnału harmonicznego za pomocą dyskretnego przekształcenia Fouriera zastosowanego do bardzo małej liczby próbek w okresie sygnału. Synchronicz-

ne próbkowanie sygnału w obecności niewielkiego szumu rozruchowego i wielokrotne uśrednianie tak otrzymanych transformat fourierowskich umożliwiają uzyskanie niedokładności pomiaru amplitudy na poziomie $k \cdot 0,001\%$ i przesunięcia fazowego na poziomie $k \cdot 0,001\text{deg}$, przy zastosowaniu obecnie dostępnych na rynku przetworników a/c. Ze względu na prostotę algorytmu obliczeniowego implementacja systemu pomiarowego w technice współczesnych procesorów DSP może być stosunkowo nieskomplikowana, dzięki czemu system taki może pracować w zakresie częstotliwości do kilku, a nawet kilkunastu MHz (stosując np. wizyjne przetworniki analogowo-cyfrowe). Wydaje się, że cyfrowe systemy detekcji fazoczułej mogą znaleźć szersze zastosowanie w przetwarzaniu sygnałów pomiarowych z rozmaitych czujników i przetworników stosowanych w miernictwie przemysłowym.

Literatura

1. R.W. SMITH, L.L. FREESTON, B.H. BROWN, A.M.SINTON, Design of a phase sensitive detector to maximize signal-to-noise ratio in the presence of Gaussian noise, Meas. Sci. Technol., vol.3, 1992, s.1054-1062.
2. A. ALBERTINI, W. KLEEMANN, Analogue and digital lock-in techniques for very-low frequency impedance spectroscopy, Meas. Sci. Technol., vol.8, 1997, s. 666-672.
3. M. VILLA, FENG TIAN, P.COFRANCESCO, J.HALAMEK, M.KASAL, High-resolution digital quadrature detection, Rev. Sci. Instrum., vol.67, 1996, s. 2123-2129.
4. J.HOWARD, H.P.LANDGRAF, Quadrature sampling phase detection, Rev. Sci. Instrum., vol. 65, 1994, s. 2130-2123.
5. D. W. HEERMANN, Podstawy symulacji komputerowych w fizyce. WNT, Warszawa, 1997.
6. R. K. OTNES, L.E. ENOCHSON, Analiza numeryczna szeregów czasowych. WNT, Warszawa 1978.

Artykuł recenzowany

INFORMACJE

Porozumienie o współpracy

Polskie Towarzystwo Metrologiczne i Redakcja PAK zawarły 1 października b.r. porozumienie o współpracy w latach 2000 - 2003.

Celem tej współpracy jest podniesienie atrakcyjności merytorycznej i wydawniczej czasopisma Pomiary • AUTOMATYKA • KONTROLA i zaspokojenie zgłaszanych potrzeb w zakresie organizowania firmowych seminariów naukowo-technicznych oraz społecznego programowania współpracy pomiędzy gospodarką i nauką w obszarze metrologii i techniki pomiarowej.

Polskie Towarzystwo Metrologiczne będzie społecznie wspomagać realizację ustawy „Prawo o miarach” m. in. na łamach PAK-u.

Przewiduje się w najbliższym czasie uruchomienie merytorycznej zawartości wкладки „Metrologia i Technika Pomiarowa” umieszczanej cyklicznie w czasopiśmie Pomiary • AUTOMATYKA • KONTROLA. Pierwszy numer wкладки zamieszczony zostanie w PAK 12/2000.

Organizowane przez PTM i redakcję PAK seminaria naukowo-techniczne (w tym częściowo sponsorowane przez organizatorów) powinny przynieść korzyści zarówno producentom jak i użytkownikom przemysłowej aparatury kontrolno-pomiarowej.

S&O MET s.c. METROLOGIA EKOLOGIA

44-100 GLIWICE, ul. Konarskiego 9/5
tel./fax (032) 331 51 86, tel. kom. 0 601 49 53 87

OFERUJEMY PRZYRZĄDY POMIAROWE NAJNOWSZEJ GENERACJI:

- **Microdust Pro** – przyrząd do pomiaru zapylenia o zakresie pomiarowym 0 do 2500 mg/m³ z rozdzielczością 1µg/m³. Zakres pomiarowy podzielony na 4 podzakresy. Wewnętrzny zbieracz danych, oprogramowanie. WinDustPro, możliwość zadeklarowania 4 różnych kalibracji dla 4 użytkowników. Urządzenie w wykonaniu przenośnym.
- **Hydra SX30 i Hydra SX40** – przepływomierze dwuczęstotliwościowe najnowszej generacji. Zakres pomiarowy 0,06 do 5,5 m/s, dokładność ±1%. Wersja przenośna SX30 w obudowie IP67, SX40 wersja stacjonarna, przeznaczone do pomiarów przepływu cieczy zawierających bąbelki gazu i cząstki stałe. Wewnętrzny zbieracz danych, oprogramowanie HydraLink.
- **AquaCorr+** – precyzyjny kolerator do lokalizacji przecieków z rurociągów. Urządzenie przenośne, efektywne dla rur stalowych, jak i z innych materiałów. Szczególnie przydatne do wykrywania przecieków na terenie miast, gdzie wykonywanie dużych wykopów wiąże się z ogromnymi kosztami.
- **Ponadto w naszej ofercie szereg innych przyrządów pomiarowych takich jak:** przepływomierze, pirometry, mierniki wilgotności, mierniki hałasu, stacje meteorologiczne, przyrządy do pomiaru zawartości wody w oleju, mierniki zapylenia i wiele innych.

ZAPRASZAMY DO WSPÓŁPRACY
I ŻYCZYMY ZADOWOLENIA Z NABYTEGO U NAS SPRZĘTU